
Makaleler
Articles / Artikel

BOLVADİN'DE MUKİM KARABAĞ AŞİRETİNİN İSKÂNİ, İKTİSADÎ VE SOSYAL TARİHİ

A Settlement, Economy and Social History of the Karabag Tribe Situated in Bolvadin

**Die Ansiedlung des in Bolvadin ansässigen Karabağ-Stammes, seine
Wirtschafts und Sozialgeschichte**

İbrahim ŞİRİN*

ÖZ

Afyon ili Bolvadin ilçesinde yaşamakta olan Karabağ aşiretinin ne zaman Anadolu'ya geldiği, nereden geldiği ve hangi ulusa tabii olduğu soruları aşiretin tarihinin aydınlatılması açısından son derece önemlidir. 1830 tarihli nüfus defterinde Göl Karabağı karyesinin Bozulus'a tabii ve Bolvadin kazasına bağlı olduğu bilgisi yer almaktadır. Yine 1845 tarihli Varidat Muhasebe defterinde Karahisar-ı Sahib Sancağı Emirdağ'da kâin Bozulus'a tabi bir Türkmen aşireti olduğu belirtilmektedir. Bu çalışmada Bolvadin'e iskân edilen Bozulus'a tabi Danişmentli Türkmenlerinden Karabağ aşiretinin nasıl ve ne şekilde Bolvadin ve havalisine iskân edildiği, iktisadi, sosyal tarihi ele alınıp incelenecektir. Aynı zamanda Karabağ köylerinde yağmur duası, düşmez gibi bir takım ritüel ve uygulamaların tarihi ve antropolojik kökeni ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler: Karabağ Aşireti, Kızılbaş, Osmanlı, Türkmen Aşiretleri, Safevi.

* Prof. Dr., Kocaeli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kocaeli, ibrahim.sirin@kocaeli.edu.tr.

ABSTRACT

The questions of when and from where the Karabag tribe living in the Bolvadin district in the province of Afyon, came to Anatolia, and the nationality of the tribe are highly important in terms of enlightening the tribe's history. According to information found in a population record from 1830, the Göl Karabağı village was under the jurisdiction of Bolvadin and belonged to Bozulus Turkmens. Also, a public income book record from 1845 indicates that a Turkmen tribe belonging to Bozulus, was situated in Emirdag within Karahisar-ı Sahip Sanjak. This paper will discuss and analyze how the Karabağ tribe of Danishmend Turkmens belonging to Bozulus, inhabited the district of Bolvadin, and the economy and social history of the tribe. The paper will also present the religious affiliations of several rituals and practices from the villages of Karabag and their historical and anthropological origins.

Keywords: Karabag tribe, Kizilbash, Ottoman, Turkmen tribes, Safavid.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Frage, wann der in der Stadt Afyon und in der Kreisstadt Bolvadin lebende Karabağ-Stamm nach Anatolien kam, woher dieser Stamm kam und zu welchem Volk dieser Stamm gehört, ist eine der äußerst wichtigsten Fragen der Stammesgeschichte, die geklärt werden muß. Das Bevölkerungsregister aus dem Jahre 1830 enthält die Information, dass das Göl Karabağı genannte Osmanische Dorf (karye) dem Bozulus untersteht und dem Gerichtsbezirk (kaza) von Bolvadin unterliegt. Wiederum wird in dem Geschäftsbuch über Einkünfte (Varidat Muhasebe defteri) aus dem Jahr 1845 erwähnt, dass ein turkmenischer Stamm in der Unterabteilung der Provinzialverwaltung von Karahisar-ı Sahib Sancağı in Emirdağ existiert, welcher dem Bozulus untersteht. Diese Arbeit untersucht, wie und in welcher Form der Karabağ-Stamm von den Danişmentli Turkmenen, die dem Bozulus unterstehen, in Bolvadin und in der Umgebung besiedelt wurde und behandelt ihre Wirtschafts- und Sozialgeschichte. Gleichzeitig informiert die Arbeit über die Religionszugehörigkeit mancher Rituale und Praktiken wie das Gebet nach dem Regen und über den düşmez-Glauben in den Dörfern von Karabağ und liefert deren historischen und anthropologischen Grundlagen.

Schlüsselwörter: der Stamm der Karabağ, Rotkopf (Kızılbaş), Osmanen, turkmenische Stämme, Safawiden.

G iriş

1830 tarihli nüfus defterinde (BOA, NFS.d.01675) Göl Karabağı karyesinin Bozulus'a tabii ve Bolvadin kazasına bağı olduğu yine 1845 tarihli Varidat Muhasebe defterinde Karahisar-ı Sahib Sancağı Emirdağ'da kain Bozulus'a tabi bir Türkmen aşireti olduğu bilgisi yer almaktadır (BOA, KK.d, 5956). Bu iki arşiv kaydından hareketle Karabağı aşiretinin tabii olduğu Bozulus'un tarihine bakmak gerekmektedir. Zira Karabağı aşiretinin Anadolu'ya gelişi Bozulus'un tarihiyle yakından ilgilidir.

XVI. asra ait kaynaklara göre, Yörük ve Türkmen adlarıyla anılan Anadolu'daki Türk aşiretleri genellikle çeşitli uluslara (iller) ayrılmış bir halde bulunuyordu. Bozulus, Akkoyunlu Devleti ve Karakoyunlu Devleti'nin en önemli bakiyesi idi. "Boz" ismi çok kuvvetle muhtemel bu bakiyeyi hatırlatıcı bir özellik taşımasından dolayı ulusa verilmiştir. Yine Karakoyunlu bakiyesi aşiretlere Osmanlılar "Karaulus" adını vermişlerdir. Osmanlılar kendilerine sadık aşiretlere "Ulu Yörük" adını vermişler onlara bu sadakatlerinin karşılığı olarak at yetiştiriciliği, sarayın et ve yağ ihtiyacını karşılamak gibi ayrıcalıklar tanımışlardır. Bozulus bu anlamda Osmanlı döneminde itibarlı bir ulus olmaktan çok devletle sorunlar yaşayan bir ulus olarak varlığını sürdürmüştür.

Asabiye olmadan siyasî iktidar olmaz. Fakat iktidarı kökleştirmek ve genişletmek için ister istemez aynı asabiyeyi paylaşanlar ile çatışmak gerekecektir. Yerini sağlamlaştıran bir hanedan kendini iktidara yükseltenlere dayanmaz. Bir zaman sonra yöneticiler iktidarını mutlaklaştırmaya çalışır. Hükümdar bu amaca ulaşmak için şahsına bağı bir kurena zümresi teşkil eder, eski silah arkadaşlarının ve müşavirlerinin yerini paralı askerler alır. Metbu ve teba arasındaki mesafe günden güne büyür. Siyasal iktidarın güçlenmesi ile birlikte nesebi asabiyeyi teşkil eden Türkler ile siyasal iktidarın arası bozulur. (Selçuklu -Türkmen mücadelesi Sultan Sencer'in Türkmenlerce esir alınması). Bu bozulma ile birlikte Türk kelimesine yüklenen anlamda değişir. Türkler hor görülürken onların dili de küçük görülür¹.

1 Fuat Köprülü "Eski Devirlerde Türk'ü Nasıl Telakki Ederler?" başlıklı yazıda Türk kelimesinin alması olduğu şekiller irdelenmektedir. Türk kelimesinin bilhassa XVI. asırdan itibaren kaba saba köylü anlamlara geldiği vurgulamaktadır. Bk. Köprülü, 1990: 85; Ayrıca Melikoff, 1994: 103. Melikoff, İslâm'a girmiş, Müslüman olmuş ve Selçuklu hanedanı gibi, kültürü İranlaşmış kentli Türk ile, henüz İslâmlaşmamış veya yeterince İslâmlaşmamış göçer ya da yarı göçer Türk arasındaki uyumsuzluk dolayısıyla birincisine "Müslüman" ikincisine "Türk" denilmiştir; demektedir. Türk sözcüğünün etnik değil sosyal anlamda kullanıldığını aynı olgunun, aşiret

Tıpkı Selçuklu'da olduğu gibi Osmanlı'da da devlet kurulduğu temel üzerine yükselmez. İstikrarın sağlanması ile birlikte Selçuklu'da olduğu gibi Osmanlı'da da devletin temel eğilimi kendisini kuran iradeden ve temelden uzaklaşmak olmuştur. Yerleşikliği ifade eden Osmanlı ile tebaası Türkmenlerin arası açılır, iktidarı kökleştirmek ve genişletmek için ister istemez aynı asabiyeyi paylaşanlar ile (Türkmenler) çatışmak gerekecektir. Yerini sağlamlaştıran bir hanedan kendini iktidara yükseltenlere dayanmaz. Bir zaman sonra yöneticiler iktidarını mutlaklaştırmaya çalışır. Hükümdar bu amaca ulaşmak için şahsına bağlı bir kurena zümresi teşkil eder, eski silah arkadaşlarının ve müşavirlerinin yerini paralı askerler alır. Metbu ve tebaa arasındaki mesafe günden güne büyür. Saray kendi iktidarı için kendisi ile tebaası arasına devşirmeleri yerleştirir. Zamanla bu, kurumsal bir yapıya dönüşür. Osmanlı bürokrasisinin oluşumu ve işleyişi sarayın iktidarı tebaası ile paylaşmama isteği ile açıklanabilir.

Devletin doğasında yerleşme, belirleme, vergilendirme olduğundan Osmanlı Devleti ile göçebeler arasında bir ayrışma oluşmuştur. Bu durum Türk tarihinde ilk değildir. Göçebeler ve devlet ilişkisini en iyi niteleyen şüphesiz İbn Haldun olmuştur. Ona göre asabiye (dayanışma) olmadan siyasî iktidar olmaz². Fakat iktidarı kökleştirmek ve genişletmek için ister istemez aynı asabiyeyi paylaşanlar ile çatışmak gerekecektir. Yerini sağlamlaştıran bir hanedan kendini iktidara yükseltenlere dayanmaz. Bir zaman sonra yöneticiler iktidarını mutlaklaştırmaya çalışır. Hükümdar bu amaca ulaşmak için şahsına bağlı bir kurena (devşirme) zümresi teşkil eder, eski silah arkadaşlarının ve müşavirlerinin yerini paralı askerler alır. Metbu ve tebaa arasındaki mesafe günden güne büyür. Siyasal iktidarın güçlenmesi ile birlikte nesebi asabiyeyi teşkil eden Türkler ile siyasal iktidarın arası bozulur. (Selçuklu -Türkmen mücadelesi Sultan Sencer'in Türkmenlerce esir alınması). Tarih yazarı burada

bağları hala canlı, cemaat dışı (heterodoxe) bir İslâm inancı ile belli bir yaşam tarzını sürdüren Anadolu'da "Kürt" deyimini karşımıza çıktığı kanaatindedir. Melikoff, kürt kelimesinin etnik olmaktan ziyade sosyal olduğu fikrindedir. Melikoff,1994: 105. 1453'te yazılmış olan "*Tac ül- Edebi*" isimli eserde Türkmenlerle Kürtleri aynı tarzda ifade edilmekte yazar, "Türkmen taifesi kürt tabı olunur. Bunlara muvafakat edip yola gitme kim kurt birbirinde kan göricek birbirini yer" (Köprülü, 1990: 87). Bu tarihte Türk kelimesi Türkmen ve Kürt'ten daha iyi bir anlamda kullanılmaktadır. Göçebe Türkmen ve Kürtler yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere pekte iyi anlamda anılmamaktadır. İstanbul'un alınmasıyla Osmanlı tarihinde başlayan yerleşik- göçebe kavgasını göstermesi açısından önemlidir.

- 2 Osmanlı tarih yazarları ve İbn Haldun için bk. Fındıkoğlu, 1953: 153-163; Lewis, 1986: 527-530. Osmanlı tarih anlayışında Haldun'un etkisi için bk. Şirin, 2000: 555-574. Ayrıca Haldun ve Osmanlı Düzeni için bk. Şirin, 2001: 392-398.

devreye girer. Efsanesi olan göçebeden tarihi olan devlete geçişte köprü görevi görür. İktidar olan, birilerini kendisine çekerken aynı zamanda birilerini ki bunlar göçebe Türkmenlerdir onları iter ve dışlar. Hem onların savaş güçlerinden yararlanmak ister (Deleuze'un savaş makineleri) hem de bunu beceremediğinde onları yerleştirmeye çabalar ve bunun içinde sürgünü (Ö.Lütfi Barkan, C. Orhonlu'nun çalışmalarının gösterdiği şekliyle) bir metot olarak benimser. F. Braudel, Osmanlı yöneticinin, göçebeleri hizaya getirmekten, hatta toprak vererek yerleştirmekten ve en fazla direnenleri maden ve istihkam çalışmalarına göndermekten veya 1572'den sonra Kıbrıs'a sürmekten vazgeçmediğinden ve yine daha önce Türk yayılmasının büyük başarılar sağladığı dönemde asla rahatsız edilmemiş olan göçebe Türkmenlerin XVI ve izleyen yüzyıllardan itibaren göçebeler Osmanlı yöneticinin ilgilendiği unsurları haline gelmeleriyle birlikte asker ve vergi almak maksadı ile yerleşikliğe zorlandıklarından ve kızılbaş/Alevi olan göçebelerin İran'a göç ettirildiklerinden bahseder (Braudel, 1990: 117). Anadolu'dan göçen göçerler Faruk Sümer'in çalışmalarının gösterdiği gibi Safevi Devleti'nin kurulmasında etkin rol oynamışlardır.

İstanbul'un fethinin hemen sonrasında Fatih, devleti yeniden yapılandırmak için kolları sıvadı. Fethin ardından daha evvel eşitler içinde birinci olan sultan, mutlak iktidarında kendisine rakip olabilecek güçleri, yani kendi eşitlerini (kandaş) ortadan kaldırma yoluna gitti ve bunun sonucu olarak öncelikle Çandarlı Halil Paşa'yı idam ettirdi (Braudel, 1990: 86). Ardından Osmanlı siyasi ve sosyal alanını yeniden tanımladı. Osmanlı toplumunu; askeri ve reaya olmak üzere iki temel kümeye ayırdı. Askeri diye nitelenen grup da kendi içinde toplumsal iş bölümü esasına uygun şekilde Seyfiye, İlmiye ve Kalemkiye şeklinde alt statü gruplarına bölündü (Hamilton, 1969: 45): Bir tarafta devletin memurları, diğer tarafta ise reaya. Askeri olanlar, vergi gibi birtakım zorunluluklardan muaf olmanın ötesinde devletin imkânlarından yararlanan ve "*devletli*" olarak da adlandırılan yönetici sınıfa karşılık gelirken; reaya, vergi ve birtakım angaryalara tabi yönetilen sınıfı oluşturuyordu. Özellikle Fatih'le birlikte sultan, hem tebaayı hem de askeri sınıfı, simgesel değerler (sofra'da oturmayı kanunla düzene koyarak) taşıyan öğelerle hiyerarşik bir düzene soktu.

Fatih döneminde İslam, Osmanlı Devleti'nde ideolojik bir karaktere bürünüp Sünni hüviyeti ile siyasallaştı. "Konstantinopolis'in genç fatihinin fetihinden sonra Bizans'ın bu harap başkentini idealindeki imparatorluğun merkezi yapabilmek için giriştiği imar programı içinde yer alan medreseler, bu genç imparatorluğun ideolojisini üretme görevini üstlendiler. Osmanlı İslamı'nın böyle bir imparatorluk ideolojisine

dönüşümünde hiç şüphe yok ki en temel rol medreselere düşerken” (Ocak, 1998: 93) en başta sultanın bizzat kurduğu Sahn-ı Seman medreseleri ideolojik üretimin en temel enstrümanlarından biri haline geldi.

Osmanlı kurumsal iktidarını sağladığında göçebelerin kendisine sağladığı meşruiyete ihtiyacı kalmamıştı. Onun daha geniş ve kapsayıcı meşruiyet aygıtlarına ihtiyacı vardı. Özellikle Fatih'in İstanbul'u alışı Roma'nın mirasına sahip çıkışı yerleşiklik-göçebelik gerilimini arttırmış bunda İstanbul'un alınmasının Fatih lehine doğurduğu üstünlüklerin ve yeni yönelimlerin etkisi büyük olmuştur. İkinci gerilim ise Yavuz döneminde olmuştur. Safevi-Osmanlı gerginliğinde ki bu bir yerde sözünü ettiğimiz yerleşik-göçebe gerginliği ile ilgilidir. Osmanlı bunu aşma noktasında Sünnileşmeyi, iktidarının bir meşruiyet aygıtı olarak kurgulamıştır. Sonrasında Yavuz Sultan Selim'in galibiyeti, aynı zamanda yerleşikliğin daha da güçlenmesi, göçebelerin iyiden iyiye dışlanması ve hor görülmesi ile sonuçlandı. Bu aşamada yerleşiklerle göçebelerin dinsel durumları da belirgin bir şekilde ayrıştı. Göçebelerin dinle olan ilişkisi³ başından beri heterodoksi sınırları içinde kalmıştı. Ama bu, Yavuz'un başarıları ile göçebeler ve devletin dinsel konumu ayrıştı ve zıtlıştı. Bu tarihe kadar “*Heterodoks kesime karşı herhangi bir baskı siyaseti gütmeyen Osmanlı merkezî yönetimi, çok sıkı bir denetim politikası uygulamaya başladı. Devlet, yayımladığı belgelerde zındık, mülbis, ehl-i rafîzi terimleri ile nitelendirdiği bu Heterodoks kesime karşı, Ehl-i Sünnet'in savunuculuğunu resmen ve sık sık telaffuz etmeye başladı.*” (Ocak, 1999: 42). Bunun yanında Osmanlı kendisine göçebe kökeni dışında dinsel bir köken arayışı içine girerken tarih yazıcısı da bu kökeni oluşturma işi ile meşgul olmaya koyuldu.

1540 tarihli defterde Bozulus, Diyarbakır Türkmenleri ve Dulkadirli Türkmenleri olmak üzere ikiye ayrılmış olarak gösterilir. Bozulus'un önemlice bir kısmı ise Safevi Devleti'nin hizmetinde yer almıştır. Safevi hizmetinde yer alan Bozulus hem Azerbaycan hem de Anadolu'dan göçerek İran'a gitmişlerdir. Bozulus'a tabi Karabağ aşiretine ilk kez Anadolu'da 1540 tarihinde rastlıyoruz. Karabağ aşireti Diyarbakır, Sivas ve Edirne yakınlarında Çirmen kazasında konar göçer bir hayat sürmektedirler (BOA, TD.NR 200: 961). Daha sonraki tarihlerde Diyarbakır ve Sivas'taki Karabağ

3 Göçebelerin din ve devlet ile ilişkisi için bk. Deleuze ve Guattari, 1990: 86. Göçebeler ve Osmanlı ilişkileri için bk. Toynbee, 2000: 35-62. Gerek Tonybee gerek Guattari ve Deleuze, Modern Türklerin göçebe atalarının geçmişlerinden utandıkları gibi, göçebelere bakmamaktadırlar. Devletin bir evrim sonucu olmadığı, bunun bir ilerleme olmadığı, zor olanın göçebelik olduğu tezi üzerinde durmaktadırlar. Ayrıca, her ne kadar at çeken Yörükler merkez alınarak yazılsa da ilgili eser dikkate değerdir (Lindner, 2000).

aşiretine Osmanlı kayıtlarında rastlamazken Çirmen'e yerleşen Karabağ aşiretinin burada kaldığına dair kayıtlar vardır. Bu durumda Sivas ve Diyarbakır'da konar göçer hayatı süren Karabağ aşireti İran'a göçmüş olması kuvvetle muhtemeldir. Safevi Devleti'ne göçen hatta bu devletin kurulmasında etkin rol oynayan Türkmenlerin çoğu Karakoyunlu ve Akkoyunlu bakiyesi olan Bozulus'tu. Ve bunlar Kızılbaş taifesi olarak adlandırılmıştı. Bozulus Aşiretinin özellikle Kanuni devrinde mahalli büyük memurları tarafından rahatça soyulduğu anlaşılmaktadır. Mahalli idari ve maliye memurlarının Bozulus'a türlü adlarla ile yükledikleri tekliflerden başka bunların devlet tarafından tayin edilmiş olan yaylaklarına da yine onlar tarafından el konularak kendi reayalarına kiralanmıştır. Bu sebeple yaylaksız kalan Bozulus'un bir kısmı İran'a gitmeğe mecbur kalmıştır (Timurtaş, 1949: 38).

İran'a göçen Bozulus neden XVII. yüzyılda Anadolu ve özellikle Batı Anadolu'ya tekrar göç etti? Safevi Devleti başlangıçta Kızılbaş emirler tarafından yönetildi. Kısa bir süre sonra önemli görevlere Fars menşeliler geldi. Kızılbaşlar devlette yer kapma, hâkim mevkilere gelme konusunda birbirleri ile rekabete girdi. Şah Tahmasp savaş makinesi Türkmenlerin aşırı güç kazanmalarını veya belli bir bölgede hükümete karşı özel iddialarla ortaya çıkmalarını engellemek için her Türkmen aşiretini kendi içinde böldü ve karıştırdı. Kendine sadık Şeyhavend aşiretini oluşturdu. Osmanlı Devleti'nde Akkoyunlu bakiyesi olarak itibar görmeyen ve Safevi Devleti hizmetine giren Türkmen aşireti şimdi aynı itibarsızlaşmayı Safevi Devleti'nden görmekte, zulme ve baskıya uğramaktaydı. Özellikle Şah Abbas, 1587-88'de Türkmen-Kızılbaş aşiretleri acımasızca bölmüş, dağıtmış, yeniden yerleştirmiş, yerleşik hale gelmeleri için baskı yapmıştır. Şah Abbas, Kızılbaşları kontrol altına almak için Hristiyan Kafkasya kökenli köle süvarilerinden oluşan kullar veya gulaman'ı veya çoğu İranlı köylüler olmak üzere piyade silahşörlere oluşan fergçivan'ı kurdu. Osmanlı'da olduğu gibi devlet kurduğu asli unsurla arasına kulları koymuş, göçebe Türkmenleri küstürmüştür (Tapper, 2004: 90-95). Başta Bozulus ve diğer Türkmen illeri Bozulus'a tabii Karabağ aşireti de yerleşik hayata zorlanma karşısında tekrar Karabağ sonra Anadolu'ya yönelmişlerdir. Gerek İran'a giden gerekse Anadolu'da kalan Bozulus'un 1613'te Batı Anadolu'ya Konya ve Aydın'a göç ettiğini belgelerden anlaşılmaktadır. Devlet, Batı'ya giden Bozulus Türkmenlerini eski yerlerine göndermede başarılı olamayınca buldukları mevkilerde yerleştirilmelerine teşebbüs etti. Mali hususta hiç müsamahacı olmayan imparatorluk idaresi, Bozulus'a tabii aşiretlerin birkaç seneden beri alınmamış olan vergi borçlarını bir türlü affetmeyince Bozulus'u sıkıştırmağa devam etmiş, 1673'de giriştiği bir teşebbüs Bozulus'un Akşehir, Afyon ve Kütahya

hattında bulunan en mühim kısmını yeniden dağılmağa mecbur etmiştir. Bozulus teşekküllerinin, Karasi, Saruhan, Aydın ve Menteşe bölgesine geldiği, hatta denizi geçerek Rodos ve İstanköy gibi adalara göç ettikleri anlaşılmaktadır. Karabağ aşiretin bir kısmı Karaman eyaletinde Akşehir-İlgın bölgesinde varlıklarını devam ettirirken bir kısmı ise Aydın, Saruhan havalisine yerleştiler. Bozulus'un bir kısmı ise 1696'da Rakka'ya iskân edilmek istendi ve Rakka'ya sürüldü. Rakka'da yaşamayı reddeden Bozulus'a tabii aşiretler tekrar Anadolu'ya gelip Bozulus'a tabii Anadolu'daki aşiretlere karıştılar. Bozulus'a tabii küçük bir grup Kars, Erzurum, Erzincan'da kaldı (Gündüz, 2008: 81).

Aydın ve Manisa'ya yerleşen Bozulus'a tabii aşiretler arasında Karabağ aşireti de yer almakta idi. Aydın ve Saruhan'da Konar göçer bir hayat süren Karabağ aşiretinin geçim kaynağı hayvancılık idi. Büyük koyun, deve sürülerine sahiplerdi. Kendilerine ayrılan yaylak ve kışlaklarda hayatlarını sürdürmekte idiler. Kendilerine ayrılan meraların azalması, nüfusun artması, ziraat ile uğraşan köylerle aşiretin arasını açılmış, özellikle kıtlık zamanlarında aşiret üyeleri köylü halkla mücadeleye girişmiş, devlete taahhüt ettikleri vergileri vermeyince de devlet tarafından eşkiya olarak adlandırılmışlar ve 1691-1699 aşiretlerin iskan meselesinde Aydın'daki Karabağ aşireti 1702'de Karahisar-ı Sahip sancağına bağlı Barçınlı kazasına tabii Sivri Karkın köyüne iskan edilmiş iseler de buranın otu ve suyu olmadığı için yine aynı kazada Sivrihisar yakınlarında Candan Köprüsü, Ali Tan, Zabdalı, Ömer Hacı ve Master köylerine yerleştirilmişler, bu defa eşkiya zulmüne uğradıkları hususunda şikayet etmeleri üzerine Tavulga, Alikan, Göl-i Karabağ köylerine iskan olunmuşlardır (Gündüz, 2008: 81).

Karabağ aşireti burada tarımla uğraşmaya başlayıp yarı göçebe bir hayat sürmekteydi. 1785 tarihinde Karabağ aşireti yaylak ve kışlaklarına yakın köylerle ziraat yapmak karşılığında Bolvadin Menziline 1200 kuruş ödemeleri şartıyla bir taraftan ziraat bir taraftan hayvancılıkla geçinmeye başladı. Ancak Karabağ aşireti, köylülerle anlaşmasına rağmen kendilerinin konar göçer oldukları gerekçesini ileri sürerek bu parayı ödemediler. Menzilin işleyişi aksadığından Bolvadin Kadısının gönderdiği bir i'lam ile Karabağ aşiretinin anlaşmaya sadık kalarak taahhüt ettiği 1200 kuruşu Bolvadin menziline ödemesi hususunda emir verildi. Karabağ aşireti bu emre uyup hisselerine düşen vergiyi ödediler (BOA, CML, Dosya No:727, Gömlek:29710, 20/Ra/1200).

Aydın'da kalan Karabağ aşiretinin bir kısmı İncirliova'ya bağlı Karabağ köyünde yerleşik hayata geçti. Muğla'ya giden Karabağ aşiretinden bir grup ise Turgutreis Karabağ köyünde yaylak ve kışlak hayatlarını sürdürdüler. Adana, Rakka, Tarsus, Sis, İçel, Çirmen, Karaman⁴, Kars ve Iğdır'da Karabağ aşireti ya kendi isimlerinde Kars Digor ve Kağızman örneğinde olduğu gibi Karabağ köyleri gibi köyler kurmuşlar ya da başka adla kurulmuş köylerde yaşamaktaydılar.

Konya Cihanbeyli, Karabağ Köyü

Eskişehir, Çifteler Doğanay, Ortaköy Yenidoğan,

Afyon Emirdağ, Bademli, Davulga, İncik, Karakuyu, Eşrefli, Daydalı, Avdan, Ali Kan, Aşağı Çomaklı

Bolvadin, Büyükkarabağ, Ortakarabağ, Derekarabağ

Sultandağı, Yeni Karabağ köyelerine yerleştiler.

I. Bolvadin Karabağ Aşireti

Karabağ aşireti 1785 yılından itibaren Bolvadin'e bağlı eski bir Bizans yerleşkesi olan Julya kentinin harabelerinin yakınlıkta yerleşti. Uzun bir süre burada yaylak ve kışlak hayatı sürerek konar göçer alışkanlıklarını devam ettirdiler. Bir taraftan hayvancılık, diğer yandan ise tarımla uğraştılar. Köyde ev düzenine geçmeden uzun bir süre toprak ev ya da alaçık dedikleri çadırlarda yaşadılar. 1980'lerin ortasına kadar yaylak ve kışlak hayatını sürdürdüler. Yarı göçebe iken yaylada toprak ya da alaçıkta kışın ise köyde yöresel özellikler taşıyan kerpiç ve sazdan yapılmış evlerde yaşadılar.

I.I. Aşiretin Yönetimi

Osmanlı aşiret düzeninde boy ve aşiretlerin başında bir bey bulunurdu. Bir boyun bir bey tayini irsi olmayan teşekküllerde, o boyu teşkil eden grupların başında bulunan kethüda ve ihtiyarların, bir şahsı boy beyi olarak kabul edecekleri hakkında kanaatleri açıklandıktan sonra hükümet tarafından o şahsın tayin edildiğine dair berat verilirdi. Karabağ aşireti gibi bazı aşiret ve oymaklarda ise beratla değil ancak boy aristokrasisi ile tayin edilirdi (Orhonlu, 1987: 14).

4 Türkay, 2005: 392; Caferoğlu Emirdağ ve Bolvadin'de yaşayan Karabağ aşiretini ziyareti sırasında beyliğin aristokrasi ile olan ilişkisine dikkat çeker (Caferoğlu, 1939: 24).

1830 tarihli nüfus defterinde Bozulus'a tabi Karabağ aşiretinin beyinin İsa zâde Mehmet Bey olduğu kendisinin uzun boylu ve kara sakallı ve 45 yaşlarında olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda Mehmet Bey 1785 doğumlu olmalıdır. Mehmet Bey'in yanında sekiz hizmetkârı vardır. Mehmet ve Halil isminde iki oğlu bulunmaktadır. Mehmet oğlu Mehmet Beyin 1831 tarihinde İsa isminde bir oğlu dünyaya gelmiştir. İsa beyin Mehmet isminde bir oğlu Mehmet beyin de Mehmet Bey isminde bir oğlu vardır. Mehmet oğlu Mehmet beyin nüfus bilgilerinde 1876 doğumlu olduğu ve 1892 doğumlu Halil ve 1904 doğumlu Bekir isminde iki oğlu yer almaktadır. Cumhuriyet döneminde Mehmet oğlu Mehmet Bey, Kemik soyadını aldı.

1845 tarihli Varidat Muhasebe defterinde Gölkarabağ'ın erkek nüfusu 796 kişidir. Toplam nüfus ise yaklaşık 3880 kişidir. 1830 tarihli nüfus sayımında 262 hane 1026 erkek nüfus toplam tahmini nüfus ise 5000 kişidir.

Gölkarabağı diye bilinen Büyükkarabağ köyü bey köyü olarak da bilinmektedir. Aşiretin tarımla geçimini sağlaması bazı aşiretin ileri gelenlerini yeni köy arayışına itti. Yenikarabağ, Derekarabağ son olarak da 1914'te Orta Karabağ müstakil köy statüsü kazandı. Çukurcak ve Karapınar köyleri de Karabağ aşiretinden kişiler tarafından kuruldu (BOA, DH. İD, 144-1- Gömlek NO.28, 22Ş/1330). 1966 yılında Karabağ aşireti için yeni bir göç demektir. Avrupa'ya işçi olarak pek çok Karabağlı gitti ve yerleşti. Özellikle Belçika ve Almanya'da Karabağ aşiretine mensup insanlar işçi olarak çalışmaktaydılar. 1969 yılı ise Ortakarabağlılar için sıkıntılı bir yıl oldu. Eber gölü kıyısındaki gölün taşması sonucu köylerini terk etmek zorunda kaldılar. 1973 yılına kadar çadırlarda yaşadıkları Bolvadin'e bu günkü yaşadıkları Karabağ ve Müslümana Mahallesi'ne yerleştiler. Ortakarabağ köyünde bugün 80 hane yaşamaktadır. Karabağ'da köy hayatını sürenler hayvancılık ve tarımla uğraşırken temel geçim kaynağı olan hayvancılığı zaman içinde terk etmek zorunda kaldılar. Türkiye'nin dört bir yanına dağılan Karabağlılar subay, astsubay, öğretmen, hâkim, avukat, öğretim üyeliği gibi meslekleri icra etmektedirler.

1937 yılında Kendisi de Azerbaycan Türklerinden olan Türkolog Ahmet Caferoğlu Emirdağ ve Bolvadin'de yaşayan Karabağ köylerini ziyaret etti. Ona göre içlerinde yerli Türk olmayan Azeriler, vaktiyle Azerbaycan'da mensup oldukları oymak isimlerini bazı telaffuz farkları ile aynen muhafaza etmişlerdir. Bademli'de Çırxanlı, Duraxlı, Goncalı, Xocuklu, Gogmanlı, İbrahimnı, Çıçaklı, Davulga'da Çırxanlı, Hacı İmamlı, Alasakallı, Çiy Yıyanlı. Bu oymak adlarına bazı telaffuz farklarıyla aynen bu günkü Azerbaycan sahasında Goncalı, Göyçeli; Çırxanlı (Gence'de) Xocuxlu; Gocuklu

gibi. Caferoğlu eski şive özelliklerini, mahalli adet ve anelerini muhafaza eden Karabağ aşiretinin kendilerinin Azerbaycan'dan geldiklerine asla şüphe kalmadığını ifade eder (Caferoğlu, 1939: 24-25). Caferoğlu arşiv kayıtlarına dayanmadan saha araştırması sonucunda Karabağ köylerinin Azerbaycan'dan geldiğine şüphe etmemiştir. Karabağlılar da Karabağ'dan geldiklerine dair bir şüphe taşımamaktadır. Karabağlı olmak bir kimlik olarak önemsenmiş, bu isimle köyler kasabalar kurmuşlar, Karabağ soy ismini almışlardır. Karabağ köylerinde yaşayan insanlarla yapılan sözlü tarih çalışmaları göstermiştir ki Karabağlılar, Karabağ ve Gence'den geldiklerine dair bir ortak bir bilince sahiptir. Anadolu'ya Oğuz göçlerinin önemli bir kapısı olan Karabağ'ın sadece bir geçiş noktası olmadığı burada yerleşmiş Oğuzların Karabağ aşireti örneğinde olduğu gibi yurt tuttıkları ve Karabağlı kimliği oluşturduğu, Karabağ'dan ayrılalı 300 yıl gibi bir süre geçmiş olmasına rağmen hala bu kimliği taşımaları, Karabağ'ın coğrafyadan vatana dönüştürüldüğünün önemli bir kanıtıdır. Karabağ bu anlamda Oğuzların gelip geçtiği bir coğrafya değil bir yurt, vatanıdır. Coğrafyanın vatana dönüşmesinin en önemli koşulu üzerinde yaşayan insanların o toprakta kendilerini ait hissetmeleridir. Karabağ aşiretinin vatanından ayrılışından 300 yıl geçmesine rağmen kendisini oraya ait hissetmesi, bu coğrafyanın vatanlaştığının, bir Türk vatanı olduğunun en önemli delilidir. Bu yönüyle Türkiye'de yaşayan Karabağlılar üzerine antropolojik, tarihi ve sosyolojik çalışmaların yapılması vatan, kimlik konularında yeni yaklaşımların ortaya çıkmasına yol açacaktır.

I.II. Karabağ Türkmenleri Arasında Ölüm

Bu güne kadar bütün Azeri Türklerinde hala bütün kuvvetiyle devam etmekte olan ağıt söyleme, ağıt yakma geleneği Bolvadin Karabağ köylerinde de varlığını devam ettirmektedir. Türkiye Karabağlılarının Azerbaycan Karabağlıları ile kültürel ortaklığının en önemli göstergelerinden birisi ortak dil, ortak inanç ve aneleridir. Biz bu ortaklığa ölüm karşısında gösterdikleri ortaklıkla başlayalım.

Köyden birisi öldüğü zaman cenaze evine köy halkı toplanır. Ölen kişinin etrafına otururlar. Ölen için ağıtlar yakarlar. Ölenin yakınları ünü ile ağıtlar yakıp feryadı figan ederlerken ölü evine gelen köylüler ise önceden ölmüş ölülerine ağlamaya başlarlar. Yeni ölen öbür dünyadaki kendi yakınlarına seslenmek için bir vesiledir. Ağıt kendi akrabalarına ulaştırılması istenen bir mektup gibidir. Ağıt bizden selam olsun diye başlar kime ağlanıyorsa onun ismi zikredilir. Bahaeddin Ögel'e göre Anadolu ve bütün Türk toplumlarında eski karakterini kaybetmeyen bir müzik türüdür. Ağıtlardaki müzik sanatkarların deyiş ve duyusuna bağlıdır (Ögel, 1993: 17).

Ağtılar genellikle “*Varınca beni sileye var selam söyle/Yerini yurdunu sor sual söyle*” şeklinde bir hitabetle başlar ve şöyle devam eder:

*“Ölen kocası için ağlayan kadın
Açın kapıyı yeller işlesin
Silenin evinde kimler kışlasın
Ufacık Kuzulu silemi derim
Ben senin kuzuna baba olamam
Ben baba değilem halin sorarım⁵
Sundum güğüme güğümü susuz
Evrenine vardım evleri ıssız
Örtüsünün içi ufak kuzulu
Kuzusunun adı devre yazılı
Benim senden hiç haberim yoğudu
Benim kendi derdim bana çoğudu
Kızı için ağlayan kadın*

Men ne tuttum zalim feleğ

*Aldattı yavrumu elimden aldı
Kara yeller nazlı kuzum vardı mı?
Sayuların onlarına doldu mu?
Dıyooooooooooooooooo⁶
Bir başka kadın
Karanlık damlarda yatarım hasta
Eller güler oynar men kara yasta
Gülsem de oynasam da gönüm şen değil
Öğünden öğüne karnım aç kalır
Eller yavru derde bana güç gelir*

Bir başka kadın

*Gediyedim yolum aldı elimden
Men korkuyom ayrılıktan, ölümden,
Oda dolanarak başıma geldi
Oda dolanarak üstüme geldi*

5 Rahime Aktürk (1910). (Derleme Tarihi 1987 Afyonkarahisar Bolvadin)

6 Gülsüm Doğan (1933). (Derleme Tarihi 1990 Afyonkarahisar Bolvadin)

Diyyooooooooooooooooooooo
Gurbetin dağları görünmez buradan
Bir selam yollasam duyar mı Ordan?
Minsede atına haylasa ordan
Diyyooooooooooooooooooooo
Sığım yastık kolun döşek ederim
Kuşça canlarımı koram yoluna
Mende seninle bile giderim
Diyyooooooooooooooooooooo

Bir başka kadın ise şöyle ağlar

İndim geldim ben dereyi yol sandım
Eğildim de diken aldım gül sandım
Ellerin yavrusunu ben yavrum sandım
Ben kara toprağa verdim yanımı
Vardım baktım göğ çimenli yurdu var
Evi gitmiş göçlerinin ardi var
Ben ulu bir kuşum abdim havaya
Yükledim derdimi üç beş mayaya
Yüküm ağır yaralarım pek kaygan
Yaz gelinde yürük yaylaya göçer
Emirin dedenin altından geçer
Anası oğluna don göyneke diker
Analar kına yakar eline
Duman durmuş anasızın yoluna
Oyum oyum o yerlerin ekini
Mayalar götünden almış yükünü
Elim yetip çözemedim yükünü⁷
Gene geldi baharımız yazımız
Yayılıyor koyunumuz kuzumuz
Bele imiş kaderimiz yazımız
Yazıcı kolların yorulmadı mı?
Dividin kalemin kırılmadı mı?
İlye ilya gelİye yazılar

7 Hatice Şirin (1933). (Derleme Tarihi 2005 Afyonkarahisar, Bolvadin)

Koçuna kattığım koyunlar kuzular
 Silede yavrular babasın gözler
 Varyım sileye gel al camımı
 Ben elin köyünden canlar veremem
 Eteklide bizim dağlar etekli
 Baş mor sümbül üstü çiçekli
 Anamın oğlunun eli bıçaklı
 Dolanda boynunu görüyüm baylı
 Seslende sesini duyayın baylı
 Çoban alayladı çıkmı çeşmeye
 Suladı koyunu vurdu eşmeye
 Geldi çoban taş başına oturdu
 Saydı saydı birini eksik getirdi
 Gene eksik bizim içiş sileler
 Baktım sababına tan yeri katlı
 Ne var bu dünya da yavrudan tatlı
 Oynasam gülsemde gönüm ırgatlı
 Dertlidir yüreğim söylemez dili
 Elmalı dağlarda meyvalı bağlar
 Dökülmez elması suları çağlar
 İki eli böğründe bir garip ağlar
 Topak evin keşesini yel atmış
 Her birini bir dereye iletmiş
 Zatı benim derdim bana yetmemiş
 Keskin imiş padişahın kılıcı
 El değmeden vardı değdi vurucu
 Silem alamadım cellat elinden
 Evimizin önü mimar avlusı
 Bu acıya dayanamam doğrusu
 Nasıl saldın kahpe feleğe üstüme
 Bula bula biz mi buldun?
 Gurbetin yolları dikendir diken
 Kör olsun diken yollara diken
 Şu garip gurbetlik belimi büken
 Mezar arasında kanlı kasap

*Adam abbabına kamamı saplar
Çobanın önünde koyun
Adam abbabına yapar mı oyun?’⁸*

Her bir ağıt ağlayanın ölüm üzerinden öteki dünyadaki yakınına bir mesajdır. Ağıtlar, geride kalanların ölüm karşısındaki aciziyetini, feleğe isyanı içermekte; ölümü bal eyleyen Türk insanın yüzyıllardır nesilden nesile aktardığı ölüm karşısında edindiği bir kültürün ifadesidir. Zihniyet tarihinin kurucusu Lucien Febvre, aşkın, ölümün, acımanın, zulmün veya sevincin tarihine sahip olmadığımızı, mesela ölümün tarihinin yazılmasının gerektiğini vurgular⁹. Türk toplumunun ölüm ve yaşam karşısındaki tavrını Osmanlı arşiv kayıtlarından çıkarmak güç ya da imkânsızken ağıtlar ölüme dâir çok zengin malzeme içermektedir. Arşiv belgesinin sustuğu yerde boşluğu ağıt anlatıları doldurur. André Malraux, mezarlıklar, defin âdetleri ve mezar taşlarının bir medeniyet için kimlik göstergesi olduğunu belirtir. Bu anlamda Türk mezar taşları ve cenaze törenleri o toplumdaki insanın temel niteliğini gösterir. Tevazu ve ölümün soğukkanlılıkla karşılanması hatta ölümün hayata ısrandırılması vb. Toplumların yaşama bakış açısı ölümü algılayışlarına bağlıdır. Türklerin yaşam ve ölüm karşısında edindikleri tutumu ağıtlardan çıkarmak bir nebze de olsa acının ve ölümün tarihinin yazımına katkı sağlayacaktır.

Ağıt yakan kadınların feryadı figanı devam ederken cenaze yıkanır, namaz için hazırlanır. Cenaze namazının arkasından defnedilir. Güneşin batmasıyla birlikte ölenin kadın yakınları mezarlığa defnettikleri yakınının mezarının başına gelirler. Mezarın etrafına barut döküp ateşlerler. Bu ritüele “barut kaldırma” adı verilir. Karabağ Türkmenleri Yallı isimli bir hayvanın taze ölümlerle beslendiğini düşünürler. Barut kaldırma töreni Yallıyı mezardan uzaklaştırmak için yapılır. Derleme sözlüğünde Yallı için sırtlan karşılığı yer almakta ve Bolvadin Büyükkarabağ, Tokat, Polatlı’dan derlendiği yazmaktadır (Kolektif, 1993: 4147). Aynı sözlüğün yeni baskısında bu bilgi çıkarılmış yallı için obur anlamı konmuştur. Karabağ Türkmen anlatısına göre Yallı birkaç hayvanın özelliklerinin birleşiminden oluşan bir hayvandır. Yeleleri olan ayı gibi inde yaşayan kanguru gibi teknesi olan taze ölü eti seven ve mezardan ölüleri çıkarıp ininde yer. Lohusa kadın ve gelin ve çocuklarını kaçırıp yer. Büyüklükler Yallı hikayelerini küçüklere anlatırlar onların tek başına evden çıkmasını bir nebze de

8 Ümmühan Bayram (1956). (Derleme Tarihi 2002, Afyonkarahisar, Bolvadin)

9 Febvre’nin izindeki Fransız Türkologlar Osmanlı’da ölümün tarihini yazma girişiminde bulundular (Veinstein, 2007: 11).

olsa engellerler. Hatta yallıyı öldüren Zamçı kahraman olarak dilden dile zamandan zamana anlatılarak günümüze gelmiştir. Elektriğin olmadığı bir zamanda zihinlerinde ayıya benzeyen, sırtlanı andıran, aşağısı at, kafası insan olan bir yaratık tahayyül ederler. Azerbaycan mitolojisinde karşımıza çıkan keftar adlı büyücü kadın, erkekten dönme, boynuzlu bir yaratık gece olunca mezarlığa gidip yeni ölüleri mezardan çıkarıp sakın bir yere götürüp yemesiyle yallıya benzer¹⁰. Kars'ta ise Yallı benzeri yaratık keftar küskü'dür. Yallı bir memorattır. Gerçekte sırtlan olan hayvanın olağanüstü bir yaratığa dönüştürülüp küçük çocukları korkutmak için muhayyel olarak üretilmiş bir hayvandır. Lakap olarak Yallı Yusuf gibi kullanılır. Bugün modern zamanlarda Yallı hikayeleri unutulmuş, ya da böylesi mitolojik bir hayvanın varlığına kimse inanmaz olmuştur.

Musa Seyirci, Büyükkarabağ Köyünde ölü gömme ritüeline dair: Ölü, yakınları tarafından mezara götürülür. Gömüldükten sonra, yakınları mezarın çevresini atlı ya da yaya yedi kez dönerler. Daha önceleri XX. yüzyılın başlarına dek, bu köyde, mezarın başına, ölen kişinin öldürdüğü düşman sayısı kadar taş dikilirmiş. Balbal adı verilen bu taşların birçoğu bugün de adı geçen köyün mezarlığında görülebilir¹¹. Münevver Karanfil Güldemir şu bilgileri verir: Karabağ Türkmenleri arasındaki ölüm törenine dair Karabağ'da ölen kişinin ardından cenaze evinde büyük bir ağıt yakılır. Ağıtlarda ölen kişiyi öven şeyler söylenir. Daha sonra cenaze gömülmeye hazır hale gelince, önde erkekler, arkada kadınlar mezara gelirler. Kurt postunu mezara yayarlar ve cenazeyi gömerler. Önce erkekler 11 kere mezar etrafında dönerler ve havaya

10 Peker (2013: 141-152), Niğde Bor ve Konya Ereğli'de yaşayan Bekdik Türkmenleri arasında "yallı" hikayelerini değerlendirmiş, Derleme sözlüğünün ilk baskısına bakmadığı için Yallı kelimesinin Karabağ Türkmenlerinden derlendiği bilgisine ulaşamamıştır. Eğer bu bilgiye ulaşmış olsa idi daha kuşatıcı bir yorum yapabilirdi.

11 Seyirci ve Topbaş'ın (1985: 12) Karabağ Türkmenlerinde Balbal geleneğinin varlığına dair ifadeleri gerçeği yansıtmamaktadır. Seyirci ve Topbaş bizzat Karabağ Köylerine gidip mezarlıkta Balbal görüp bunları fotoğrafını çekmemişler, Muharrem Bayar'ın ifadesine yaslanmışlardır. 1997 yılında değerli bilim adamı Etnolog Gürol Pehlivan ile yaptığımız mezarlık gezmelerinde ve yaptığımız sözlü tarih çalışmasında Balbal'ın varlığına rastlanmamış, Seyirci'nin kaynak kişi olarak itibar ettiği Sayın Bayar ile görüşmemizde (1997) Balbalı nerede gördüğünü sordüğümüzde bir cevap alınmamıştır. Seyirci bizzat Karabağ Köylerine gelip araştırma yapsa idi atla ya da yaya yedi defa cenazenin etrafında gezinilmediğini, yapılan törenin "Barut Kaldırma" olduğunu öğrenecekti. Balbal'ın ise varlığına tesadüf edemeyecek kaynak kişinin güvenilirliğinin sorgulayacaktı. Bayar neden olmayan Balbalların Karabağ köylerinde olduğu bilgisini Seyirciye vermiş olabilir? Akademik camianın dikkatini Karabağ köylerine çekmek gibi bir amacının olduğunu varsayarak iyi niyetimizi muhafaza edelim. Ya da akademik bir yaklaşımdan yoksunluğun tezahürü olarak yorumlayalım.

silahla ateş ederler. Erkeklerden sonra kadınlar mezar başında ağıt yakarlar ve 7 defa mezar etrafında dönerler. Bu merasim ardından eve dönülür. Eve döndükten sonra cenaze evinden yedi gün yemek pişmez. Bunun nedeni o evin ocağı sönmüş, yani büyüğü ölmüştür. Karabağ Türkmenleri, Orta Asya'dan getirdikleri kültürü hala devam ettirmektedir (Güldemir, 2008: 69). Ancak bu ifadelerin büyük bir kısmı gerçeği yansıtmamaktadır. Tıpkı Seyirci gibi Güldemir de Karabağ Köylerine saha araştırması için gitmemiş, Muharrem Bayar'ın kaynaklığına itibar etmiştir. Burada erkeklerin 11 kez mezarın etrafında dönüp silahla ateş etmeleri doğru değildir. Zira neden 11 kez? 11 sayısının Türklerde bir karşılığı yoktur. 3, 7, 40 olabilir ama 11 olası görünmüyor. Kadınlar ağıtları mezar başında yakmazlar. Erkeklerle mezara da gitmezler. Kurt postunu mezara yayma Karabağ köylülerince doğrulanmamıştır. Burada doğru olan Karabağ Türkmenleri arasında cenaze evinde yemek pişmemesidir. Konu komşu yas almak adı altında cenaze evine yemek götürür. Evde cenaze halkının yemek pişirmemesi bir yas şeklidir. Konu komşunun yas için yemek yedirip Kur'an okutması cenaze evine saygılarını ve acıyı paylaşmak istediklerinin bir göstergesidir. Ramazan ayı içinde ölenler için hayır ekmeği adı altında ziyafet verilir, mevlid ve Kur'an okunarak ölene karşı vazifeler yerine getirilir. Perşembe günleri akşam ezanına yakın cumalık adı altında bisküvi, gofret tarzı yiyecekler yine ölenler için çoluk çocuğa dağıtılır. Yiyenler "geçmişleriniz canına değsin der". Rüyada ölen kişi aileden ya da komşudan birisine görülmesi halinde yine cumalık dağıtılır. Ölünün kırkına kadar televizyon izlemezler, düğün yapılmaz. Cenaze bir düğün sırasında olmuşsa düğün sahipleri düğünün devam etmesi için cenaze evinden izin alır. Ölenin seneyi devriyesine kadar yakınları çorap örmez, eğlenmezler. Bu yasta olduklarının bir göstergesidir.

II. Karabağ Aşiretinde İnançlar

II.I. Yağmur Kesilme İnanç

Ölüm olayı Nisan ayında ve yağmurlu bir zamanda olmuş ve ölü yağmur yağarken gömülmüş ise gece köyün ileri gelenleri toplanıp ölüyü mezardan çıkarma kararı alırlar. Ölü kefeni ile yıkandıktan sonra tekrar gömülür. Nisan yağmuru konargöçer topluluklar için önemlidir. Sürüleri için otların yeşermesi bu yağmura bağlıdır. Ölenin kefenine değen yağmur suyunun ölü ile birlikte öteki dünyaya gideceği yağmurun kesileceğine inandıklarından kefenden yağmur suyunu temizleyerek yağmurun yağmasını sağlamış olurlar. Yağmur, Karabağ Türkmenleri için son derece hayati ve önemlidir. Yağmurun canlı bir kutsal varlık olduğuna inanırlar. Su kültleri olan

Karabağlılar arasında yağmura dair pek çok inanç yer almaktadır. Yağmur suyu bir kapa koyulup bekletilip saklanmaz, Yağmur suyuyla yıkanılmaz. Yağmur suyuyla kap kacak yıkanmaz. Bunlar yapılırsa yağmurun kesileceğine inanılır. Çok fazla yağmurun yağması da özellikle ekinlerin erdiği zamanda Karabağlılar için iyi değildir. Fazla yağmur ekinleri çürütür. Yağmurun durması için bir kurt ya da köpek kafası suya atılır. Dolu yağıyorsa şayet durması için bıçakla kesilir.

II.II. Yağmur Duası Örneği Olarak Yağmur Gelini

Yağmur göçebe ve tarımla uğraşan toplumlar için son derece hayatidir. Yağmurun yağmaması durumunda yağması için dua edecek, törenler düzenleyecektir. Çok yağmur alan yerlerde ise Karadeniz bölgesinde olduğu gibi güneşin çıkması için dualar edilecek, törenler düzenlenecek, kurbanlar kesilecektir. Abdülkadir İnan'ın belirttiği gibi Anadolu'nun pek çok yerinde “Çömçe gelin”, “çullu kadın”, gibi isimlerle belirtilen bugün oyun mahiyetinde kalan dualar yapıldı. Bu dualardan biri de Karabağ Türkmenlerinin yaptığı “yağmur gelini”dir. Kurak geçen günler sonunda yağmur yağmayacağını anlayan halk yağmur gelini düzmeye karar verirler. Köyün en fakir ailesinin erkek çocuğu yağmur gelini olarak belirlenir. Yağmur gelini ve köy çocukları kapı kapı dolaşırlar. Yağmur gelininin üzerindeki giysiler çıkarılır. Yağmur gelini ve köyün çocukları kapıya geldiklerinde kapıyı çalarlar. Ev halkından kapıya gelen Yağmur gelini görünce çocuklar hep bir ağızdan:

*“Yağmur gelin ne ister
Yağmur gelin su ister
Ver Allah'im ver
Yağmur ile sel
Koç koyun kurban
Göbekli harman
Yaz yağmuru yalancı
Gâvur kızıl dilenci
Bir buğdayı beş etmiş
Atmış kaşan aş etmiş
Ver Allah'im ver
Yağmur ile sel
Koç koyun kurban
Göbekli harman”*

Sözlerini söylerler. Evin sahibi elinde bir kova su ile çıkıp yağmur gelinin başından döker ve yağmur gelinine yağ, un, şeker verir. Bu, köydeki her evin kapısında tekrar eder. Her ev halkı bir kova suyu döktükten sonra yağ, un ya da şeker verir. Günün sonunda toplanan erzaklarla yemek yapılıp yenilir. Kalan erzak yağmur gelinine kalır. İnan'a göre bu adete dair bütün Anadolu, Suriye, Irak ve Azerbaycan adetleri toplanırsa ihtimal ki bu merasimin eski şekli tayin edilebilir (İnan, 1997: 481). Yağmur gelini oyununun Anadolu ve Azerbaycan coğrafyasındaki varlığı kültürel birlikteliğin bir kanıtıdır. Antropolojik ve etnografik çalışmalar coğrafyalar arasındaki kültürel birliği daha net ortaya çıkaracaktır. Karşılaştırmalı çalışmalara bu anlamda şiddetle ihtiyaç vardır. Gerek Anadolu, gerekse de Azerbaycan'ın inanç haritasının çıkarılmasında ortaklıklar ve benzerliklerin ortaya konularak inanç kökeninin çıkarılması yoluna gidilmelidir.

III. Karabağ Türkmenlerinde Tabular

III.I. Düşmez Tabiri

“Düşmez”i tanımlayacak olursak, belli veya bilinmeyen bir zamanda yapılan herhangi bir eylemin arkasından istenmeyen kötü bir olay (ölüm, kıtlık, boşanma vs.) olmuşsa; bu durum, yapılan eylemin bir sonucu olarak kabul edilir ve o eylem artık topluluk için düşmez, yani yasak hâline gelir. Böylece andığımız kelime ile ifade edilir. Bu yasak, tüm topluluğu kapsayabildiği gibi, tek bir sülâleyi veya bir kişiyi de ilgilendirebilir. Düşmez tâbirinin, antropolojinin önemli terimlerinden “tabu”ya karşılık geldiği söylenebilir.

Bir mekânın (evin-çadırın) kenarında, üstünde baykuş öterse o mekânın sahibinin ailesinden bir kişinin öleceğine yorulur. Baykuşun ardından yarı yanmış odun parçası (kösevi) veya soğan atılır, “*Git, cehennem ol*” denir.

Bu inanç, tüm köylerde geçerli ve kuvvetlidir. Köyde görüştüklerimiz “katiyen düşmez” diyerek bu konudaki kesin kanaati belirtmişlerdir. Düşmezle ilgili diğer uygulamalara şüphle bakanlarda dahi bu inanç kuvvetlidir. Ortakarabağ Köyünde yaptığımız araştırmalar sırasında Baykuş'un köy halkı tarafından nasıl kötülükleri haber veren bir tabuya, bir toteme dönüştüğü Hüseyin Ergün şöyle anlattı:

“Olay Hz. Süleyman zamanında geçmektedir. Bir gün Hz Süleyman'ın karısı kuş tüyünden yastık ister. Hz Süleyman bilindiği gibi kuşlarla konuşup anlaşmaktadır. Bütün kuşların etrafına toplanmasını ister. Bütün kuşlar gelir yalnız baykuş gelmez.

Bunun üzerine Hz Süleyman şahinden, baykuşu getirmesini ister. Şahin baykuşu getirir. Bütün kuşların geldiğini gören Hz Süleyman kuşlardan tüylerini çıkarmalarını ister. Baykuş tüylerini soyunmayacağını söyleyince Hz. Süleyman Baykuşa neden tüylerini soyunmadığını sorar. Baykuş ise tüylerimi soyarım ama bir şartla. Sana üç soru soracağım. Cevabını aldıktan sonra soyunurum der. Hz. Süleyman “Peki” der,“Sor.” Baykuş “İlk sorum: Dünyada erkek mi kadın mı daha çok?” Hz. Süleyman,“Erkek çoktur” der. Baykuş,“Hayır, kadın çoktur” der. “Senin gibi kadın sözüne bakıp bizim tüylerimizi soymak isteyen erkekler kadından sayılır” der. Baykuş bu sorudan sonra iki soru daha sorar. Hz. Süleyman Baykuş’un sorularını beğenir. Verdiği kararın yanlış olduğunu anlar ve kuşların tüylerini çıkarmamalarını ister. Oysa yarasa çoktan tüylerini soymuştur. Soyunmuş olan yarasaya Hz. Süleyman “artık bundan sonra sende mağaralarda kapalı yerde yaşarsın” diyerek onu teselli etmeye çalışır. Hz. Süleyman, Baykuş’a “Ben de sana bir soru soracağım. Senin kafan neden diğer kuşlardan daha büyük?” der. Baykuş ise “Ben diğer kuşlardan daha akıllıyım, onun için başım diğer kuşlardan daha büyüktür. Aynı zamanda olayları daha önceden anlarım ve insanlara haber vermeye çalışırım” der. Bu olaydan sonra insanlar baykuşu kötülüklerin habercisi olarak görmeye başladılar. Karabağ Köylerinde evin üzerinde baykuşun dolaştığını görenler baykuşu uzaklaştırmak için yarısı ortasından kesilmiş soğan ya da kösevi denilen yarı yanmış odun parçasını atarlar. Arkasından hedik yapıp komşulara dağıtırlar. Böylece kötülükleri kendilerinden uzaklaştırdıklarını düşünürler. Köy halkı baykuş için şöyle der:

*“Her kuş geldi, baykuş gelmedi
Yarasa soyundu kimse bilmedi
Garibin halinden kimse bilmedi.”*

Baykuş ve Hz. Süleyman’ın hikayesini birkaç kişinin dışında bilen yoktur. Ama baykuşun uğursuzluk getirdiğine dair köy halkı arasında ortak bir kanaat söz konusudur. Baykuş köy halkına geleceği önceden bildirir ve onlara kılavuzluk eden bir tabudur.

III.II. Karaçalı Yakmak

Yaylaya çıkanların hemen hepsi için geçerli bir tabudur. Bu çalının yakılması durumunda koyunun göğsünün sancılanıp öleceği inancı vardır.

III.III. Soyla İlgili Düşmez

Değişik yapmak, evlenecek iki erkeğin, evlilik çağındaki kardeşlerini birbirleriyle değiştirmesine B. Karabağ'da ise sadece Topal Hasan ve Hacı Eseli sülalelerinde düşmemektedir. Bu kurala uyulmazsa, sülalelerden ya ölü çıkacağına ya da mutsuz bir evlilik olacağına inanılmaktadır. Bu durum hem aile hem de sülale bazında yapılan evlilikler için geçerlidir. Kızı evlendirmek düşüncesiyle çeyiz yapıldıktan sonra kız evden kaçarsa, artık çeyiz yapmak düşmez.

III.IV. Çatala Yapmak

Üç tane kâğıda atalarının isimleri yazılıp çektilir. Çekilen isim, çocuğa konur; buna çatala denir. Bu işlem, bazı ailelere düşmez.

III.V. Sünnet Düğünü Yapmak

B. Karabağ'da Hacı Eseliler ailesine düşmemesinin nedeni, yapılan sünnet düğününde bir çocuğun ölmesidir.

III.VI. Hayvan İçin Uğra Almak

Hayvanı için aldığı uğradan sonra hayvanı ölürse, bir daha aynı kimseden uğra almak düşmez. Hayvan doğduğunda, doğum yapan hayvanın sahibi mahallesinden birinden uğra (oğur) alır. Bu uğra, bir oğur yani örülmüş iptir.

III.VII. Renkli Çorap Örmek

Renkli çorap örüldüğünde evden ölü çıkacağına inanılır.

III.VIII. Ekşi Kaynatmak

Hacı Eselilere düşmez. Sülaleden ekşi kaynatan birinin o gün ineği ölmüş. Bu işlerin nasıl düşmez olduğu oldukça ilginçtir. Yayılda bir kadın ekşi kaynatırken yakınlarda koyun otlatılıyorsa koyunlar hemen uzaklaştırılır. Çünkü ekşinin iyisinin koyunun kulağına gittiğine inanılır. Bu durumda koyun orada çöker ölür ve ekşiyi kaynatan kişiye de bir daha bu işlemi yapmak düşmez. Ancak koyun mutlaka ekşi ocaktayken ölmelidir. Ekşi ocaktan indikten sonra ölürse sayılmaz. Ekşinin düşmediği aileler bunu parayla satın alırlar.

III.IX. Küçük Kuzu Vermek

Hacı Eseliler sülalesine düşmez.

III.X. Akşam Ateş Vermek

Zeyneli sülalesine düşmez. Verildiğinde ya malına ya canına bir zarar geleceğine inanılır.

III.XI. Misafire Çiğ Et Vermek

Zeyneli sülalesine düşmez. Misafir en iyi şekilde ağırlanır, ama yanında götürmesi için çiğ et verilmez.

III.XII. Siyah Elbise Giymek

B. Karabağ'da Zet Uşağı sülalelerine O. Karabağ'da Çiflikoğullarına siyah giymek düşmez.

III.XIII. Sarı Elbise Giymek

B. Karabağ'da Hacı Eseliler sülalesine düşmez O. Karabağ'da Mülüken oğlu ve Çikinoğlu ailesine düşmez.

III.XIV. Gök Mavi Elbise Giymek

B. Karabağ'da Zeyneli sülalesine düşmüyor. Bu renk giyen olursa aileden ölü çıkıyor.

Yukarıdaki tüm mekanizmalar, sonuçta, topluluk içinde anlatılan bir inanç anısı (memorat) olur. Bu sayede topluluk içinde bu tabuların bilinmesi ve yasaklara uyulması sağlanmaya çalışılır. Esasen tabiatüstü ferdî bir tecrübenin yaşayan veya ondan dinleyen birisi tarafından anlatılmasıyla oluşan şahsa bağlı hikâye olarak tanımlanan memoratın bu mekanizmadaki rolü hayatîdir. Nitekim inanç anılarının halk inançlarının sosyal bağlarını anlamakta ne derece önemli olduğu düşmez olayın da görülmektedir. Yukarıda verilen bazı örneklerde de görüleceği üzere, başına felaket gelenler öncelikle bunun kendi ailelerine, yakın çevrelerine anlatmakta ve daha sonra da anlatı tüm toplulukça paylaşılmaktadır¹².

12 Pehlivan (2010: 131), Karabağ Türkmen Köylerinden hareketle Anadolu'da düşmezi Büyük Karabağ Beldesi (Bolvadin/Afyon), Orta Karabağ Köyü (Bolvadin/Afyon), Şambayat

Sonuç

Gerek Osmanlı arşiv belgeleri gerekse sözlü tarih çalışmaları Bolvadin’de yaşayan Karabağ köylerinin bugünkü Karabağ’dan Anadolu’ya geldikleri, Anadolu’da çeşitli yerlere yerleştikleri 15. yüzyılda Sivas ve Diyarbakır çevresine yerleştikleri daha sonra tekrar Karabağ ve İran bölgesine döndükleri 17. yüzyıldan itibaren tekrar Anadolu’ya göç ettikleri ve Anadolu’da pek çok farklı bölgeye yerleştikleri anlaşılmaktadır. Bu gün dahi Karabağ aşiretinin göçüp geldiği Gence ve Karabağ bölgesi şive ve ananelerini, inanç ve törelerini sürdürdüğü görülmektedir. Ahmet Caferoğlu’nun da isabetle belirttiği gibi diğer Azerbaycan’dan gelen aşiret ve boylardan farklı olarak Karabağ aşireti yerli Türk unsurlarını içine katmadan, kendileri kendi aşiret isimleri ile köyler kurmuşlar, Karabağ’dan getirdikleri özellikleri günümüze kadar değiştirmeden getirebilmişlerdir. Karabağ’dan Oğuz boylarının Anadolu’ya gelişi ve çok uzun yıllar olmasına rağmen hala kültürel ortaklığın sürdürülmesi Anadolu’ya göçlerinin önemli bir kanıtıdır.

Günümüzde belli oranda azalsa da Karabağ aşiretinin hala eski gelenek ve inançlarını sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Anadolu’nun farklı bölgelerine yerleşmiş olan Karabağ aşiretinin geneli üzerine yapılacak bir çalışma coğrafyanın, iklimin ve yerleşik olup olmama halinin kültürel alana nasıl ve ne şekilde yansıdığını ortaya koyacaktır.

Köyü (Seyhan/Adana), Çağlayan Köyü (Karakamış/Gaziantep), Kuruköprü Köyü (Talas/Kayseri), Tepecik Köyü (Tut/Adıyaman), Mersin, Talas ilçesi (Kayseri), Geçmiş Köyü (Terme/Samsun), Nurlupınar (Hankas) Köyü (Oltu/Erzurum)’nde kullanılıyorken; gelmez sözcüğü, Akçataş (Yeşilbucak) Beldesi (Osmaniye), Pazarcık (Maraş), Büyükkabaktepe Köyü (Pınarbaşı/Kayseri), Oğlakkaya Köyü (Sarız/Kayseri), Karayurt (Sarız/Kayseri), Büyük Çamurlu Köyü (Göksun/Maraş), Yeşilyurt ilçesi (Malatya) yerleşimlerinde tespit etmiştir.

a.) Arşiv Belgeleri

BOA, NFS.d.01675.

BOA, KK.d, 5956.

BOA, TD.NR 200

BOA,CML,Dosya No:727, Gömlek:29710, 20/Ra/1200

BOA, DH. İD,144-1- Gömlek NO.28, 22Ş/1330

b.) KitaplarBRAUDEL, Fernand (1990). *II. Filipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası* – Cilt II. Çev. M. Ali Kılıçbay. Ankara: İmge Kitabevi.DELEUZE, Gilles ve Guattari, Felix (1990). *Kapitalizm ve Şizofreni 1: Göçebeliliği İncelemesi/Savaş Makinası*. Çev. Ali Akay. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.FINDIKOĞLU, Ziyeddin Fahri (1953). “Türkiye’de İbn Haldunizm”. *Fuat Köprülü Armağanı*. İstanbul: Osman Yalçın Matbaası.GIBB, Hamilton ve Bowen, Harold (1969). *Islamic Society and the West (Vol. I)*. Londra: Oxford University Press.GÜNDÜZ, Tufan (2008). *Anadolu’da Türkmen Aşiretleri*. Ankara: Yeditepe Yayınları.İNAN, Abdülkadir (1997). *Makaleler ve İncelemeler*. Ankara: TTK Basımevi.KOLEKTİF (1993). *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü (Cilt XI)*. Ankara: Türk Dil Kurumu.KÖPRÜLÜ, Orhan (1990). *Köprülü’den Seçmeler*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.LEWIS, Bernard (1986). “İbn Khaldun in Turkey”. *Studies in Islamic History and Civilization in Honor of Professor David Ayalon*, Ed. M. Sharon, Jerusalem: Cana. 527-532.LINDNER, Rudi Paul (2000). *Göçebeler ve Osmanlılar*. Çev. Müfit Günay. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.MELIKOFF, Irene (1994). *Uyur İdik Uyardılar*. İstanbul: Cem Yayınevi.GÜLDEMİR, Münevver Karanfil (2008). *Afyon-Bolvadin ve Çevresi Halk İnançları ve Uygulamaları*.Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.OCAK, Ahmet Yaşar (1999). *Türkler, Türkiye ve İslam*. İstanbul: İletişim Yayınları.OCAK, Ahmet Yaşar (1998). *Zındıklar ve Mühlidler*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.ORHONLU, Cengiz (1987). *Osmanlı İmparatorluğu’nda Aşiretlerin İskanı*. İstanbul: Eren Yayıncılık.ÖGEL, Bahaeddin (1993). *Türk Mitolojisi (Cilt I)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.PEHLİVAN, Gürol (2010). “Anadolu’da Tabu İle İlgili Bir Tabir: Düşmez”. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*.X/1. 123-135.PEKER, Selçuk (2013). “Bekdik Sözlü Anlatımlarında Karşımıza Çıkan İki Demonik Varlık: Yallı ve Hokucu”. *Bilim ve Kültür- Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*. C. 1, 141-152.

SEYİRCİ, Musa ve Topbaş, Ahmet (1985). *Afyonkarahisar Yöresi Türkmen Mezar Taşları*. Ankara: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

ŞİRİN, İbrahim (2000). “Osmanlı’da Tarihin Anlam Arayışı”. *OTAM*.11 (2000). 555-574.

ŞİRİN, İbrahim (2001). “Türkçe’nin Bitmeyen Çilesi veya İktidar-Dil-Aydın İlişkisi”. *Türk Yurdu*. 21/162-163, 392-398.

TAPPER, Richard (2004). *İran’ın Sınır Boylarında Göçebeler*. Çev. F. Dilek Özdemir. Ankara: İmge Yayınevi.

TİMURTAŞ, Faruk (1949). “Bozulus Hakkında”. *A.Ü. D.T.C.F. Dergisi*, VII/1.

TOYNBEE, Arnold. J. (2000). “Osmanlı İmparatorluğunun Dünya Tarihindeki Yeri”. *Osmanlı ve Dünya*. Haz. Kemal Karpat. İstanbul: Timaş Yayınları. 33-56.

TÜRKAY, Cevdet (2005). *Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiretler ve Cemaatler*. İstanbul: İşaret Yayınları.

VEINSTEIN, Gilles (2007). “Önsöz”. *Osmanlılar ve Ölüm*. Haz. Gilles Veinstein. Çev. Ela Gültekin. İstanbul: İletişim Yayınları. 11-25.

c.) Görüşülen Kişiler

Rahime Aktürk (1910)

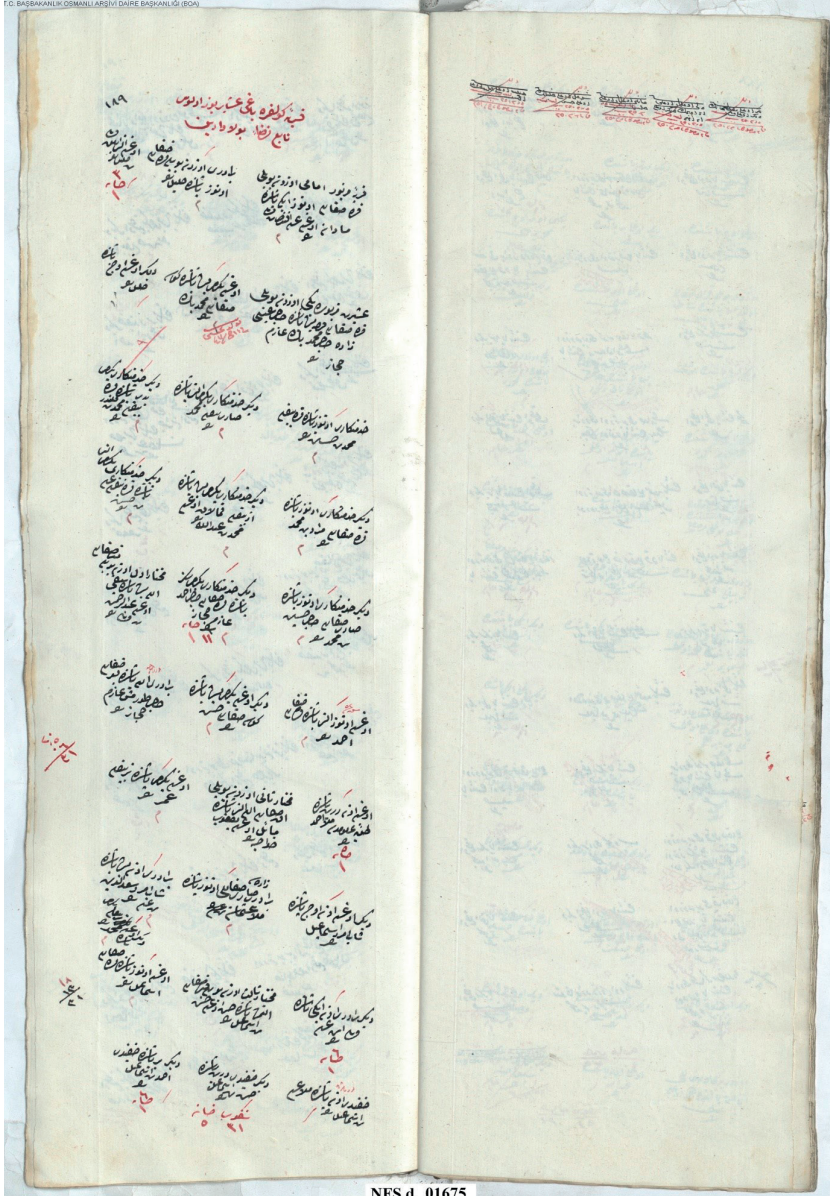
Gülsüm Doğan (1933)

Hatice Şirin (1933)

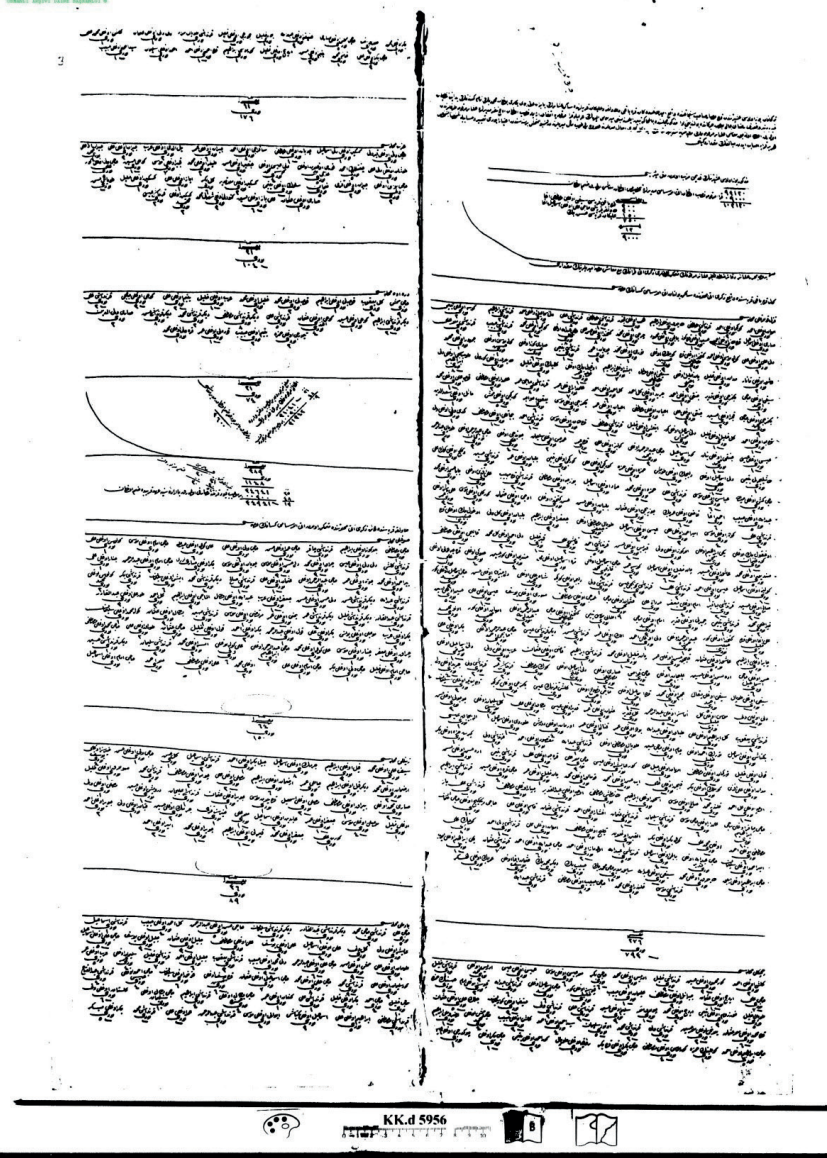
Ümmühan Bayram (1956)

EKLER

EK-1: 1830 tarihli Nüfus Defteri

EK-2: 1845 tarihli Varidat Defteri

EK 3: Bolvadin Karabağ Aşireti Beyi Mehmet Bey'in Nüfus Kaydı

T.C. Kimlik No:	23599076102		
İl:	AFYONKARAHİSAR	İlçe:	BOLVADİN
Adı:	MEHMET	Soyadı:	KEMİK
Mahalle / Köy:	BÜYÜKKARABAĞ HACİBEKİR MAHALLE	Baba Adı:	MEHMET
Cilt No:	34	Anne Adı:	AYŞE
Aile Sıra No:	1	Doğum Yılı:	1876
Birey Sıra No:	2	Cinsiyeti:	Erkek

T.C. Kimlik No:	23596076266		
İl:	AFYONKARAHİSAR	İlçe:	BOLVADİN
Adı:	HALİL	Soyadı:	KEMİK
Mahalle / Köy:	BÜYÜKKARABAĞ HACİBEKİR MAHALLE	Baba Adı:	MEHMET
Cilt No:	34	Anne Adı:	ELİF
Aile Sıra No:	1	Doğum Yılı:	1892
Birey Sıra No:	3	Cinsiyeti:	Erkek

T.C. Kimlik No:	23593076320		
İl:	AFYONKARAHİSAR	İlçe:	BOLVADİN
Adı:	BEKİR	Soyadı:	KEMİK
Mahalle / Köy:	BÜYÜKKARABAĞ HACİBEKİR MAHALLE	Baba Adı:	MEHMET
Cilt No:	34	Anne Adı:	ZEHRA
Aile Sıra No:	1	Doğum Yılı:	1904
Birey Sıra No:	4	Cinsiyeti:	Erkek